**Asia: K 3/2025 vp Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran toimintakertomus vuodelta 2024**

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT) kiittää mahdollisuudesta esittää näkemyksiään Sitran toimintakertomuksesta. Lausunnossa rajaudumme lähinnä niihin Sitran toimintoihin, jotka sivuavat VATT:n omaa toimintaa valtion taloudellisena tutkimuslaitoksena.

Sitran tavoitteena on edistää Suomen vakaata ja tasapainoista kehitystä, talouden määrällistä ja laadullista kasvua sekä kansainvälistä kilpailukykyä ja yhteistyötä toimimalla erityisesti sellaisten hankkeiden toteuttamiseksi, jotka vaikuttavat kansantalouden voimavarojen käyttöä tehostavasti tai tutkimuksen ja koulutuksen tasoa kohottavasti taikka jotka selvittävät tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoja. (Laki Suomen itsenäisyyden juhlarahastosta 717/1990 1§)

Sitraa koskevan lain ensimmäisessä pykälässä korostuvat siis Suomen vakaa ja tasapainoinen kehitys, kilpailukyky, voimavarojen tehokas käyttö, tutkimus ja koulutus sekä tulevaisuuden kehitysvaihtoehdot. Näitä siis Sitran tulee toiminnallaan edistää.

Laki antaa myös osviittaa siitä, miten edistämistä voi tehdä. Sitra voi:
1) tehdä ja teettää tutkimuksia ja selvityksiä;

2) myöntää lainoja ja muuta rahoitusta, joiden takaisinmaksu voidaan määrätä ehdolliseksi;

3) myöntää avustuksia;

4) myöntää takauksia ja takuita; sekä

5) osallistua yhteistyöhankkeisiin sekä omistaa osakkeita ja osuuksia yrityksissä. (717/1990 2§)

Vaikka tutkimuslaitoskenttä yleensä keskittyy pelkästään tutkimukseen, tutkimusta ja muuta toimintaa yhdistelevänä julkisyhteisönä Sitra ei ole täysin poikkeuksellinen. Muita tutkimustoimintaa johonkin päätoimintaansa yhdistelevät muun muassa Suomen Pankki, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus ja Kilpailu- ja kuluttajavirasto. Sitra tosin poikkeaa näistä organisaatioista siten, että sen tutkimustoiminta ei rajaudu yhtä luontevasti sen muulla toiminnalla, vaan mandaatti on laajempi.

Mandaatin laajuus näkyykin Sitran toiminnassa. Toimintakertomuksesta voi lukea projekteista, jotka liittyivät muun muassa demokratiaosallisuuteen, luontokatoon, tekoälyyn, kiertotalouteen, T&K:hon sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin. Tutkimusfokus on siis poikkeuksellisen laaja sekä aihealueiltaan että tutkimusotteeltaan.

Toimintakertomuksesta ei (ainakaan helposti) selviä se, onko Sitra palkannut jonkun tietyn tutkimusteeman tutkijoita tai tietyn tutkimusmetodin osaajia pysyvämpään työsuhteeseen vai toteutetaanko laajaa tutkimusagendaa määräaikaisin tutkijavierailuin ja/tai rahoittamalla tutkimustyötä muissa organisaatioissa.

Tutkimuksellisen osaamisen kasvattaminen vaatii pitkäjänteistä suunnittelua ja henkilöstöpolitiikkaa. Koska myös VATT:n mandaatti tutkimuksen saralla on laaja ja resurssit rajalliset, on tutkimusteemoissa ja osaamisvaatimuksissa pakko erikoistua, jotta tutkimuksen taso säilyy. VATT:ssa voidaan tuottaa luotettavaa tutkimusta noin 50 tutkijan voimin ja

kattamaan kymmenkunta teemaa, kun myös tutkimusmenetelmien kautta haetaan synergiaa. Sitran kattaus on teemallisesti ja erityisesti metodologisesti VATT:n valintoja laajempi, mikä kasvattaa riskiä tutkimuksen laadusta eli siitä, miten luotettavina tutkimustuloksia voidaan pitää.

Osana tulosohjausprosessiaan valtiovarainministeriö palkkasi vuonna 2019 ulkoisen asiantuntijatyöryhmän arvioimaan VATTia.[1] Kyseisessä arviossa VATT:ia verrattiin myös muihin julkisiin organisaatioihin. Taloustutkimuksen tekemien haastattelujen perusteella saatu tulos on esitetty alla olevassa kuviossa. Arvio perustui noin 100 haastatteluun vuonna 2019.[2]

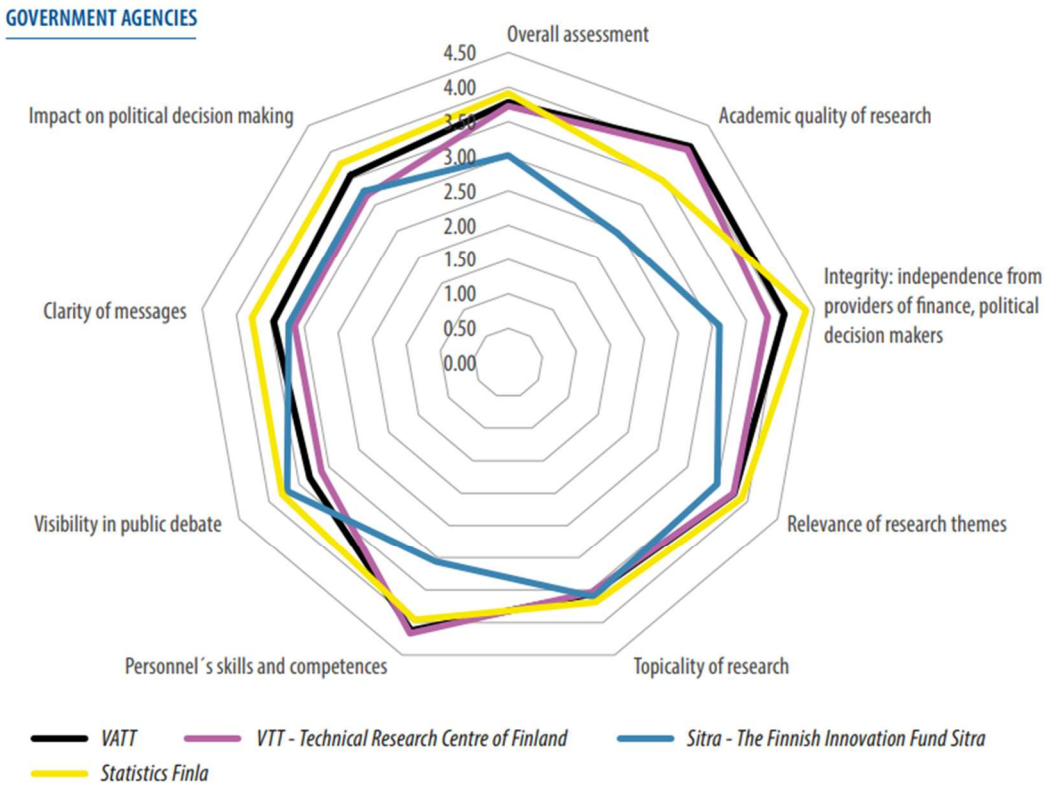


Kuva osoittaa, että Sitra saa arvioinnissa muita vertailuinstituutioita huomattavasti heikommat arviot tutkimusten laatua ja henkilökunnan osaamista -kuvaavilla akseleilla. Tämä viittaisi siihen, että riski tutkimusaihealueiden liian suuresta laajuudesta olisi – ainakin tähän kyselytutkimukseen vastanneiden 100 henkilön mielestä – realisoitunut. Tulos on toki reilun viiden vuoden takaa ja vastaajissa painottunevat osin taloustieteellistä tutkimusta tuntevat, mutta Sitran kannattanee tunnistaa kyseinen riski liian laajalle levittäytymisestä.

[1] Asiantuntijaryhmässä olivat Tutkimusjohtaja Raija Volk, professori emeritus Vidar Christiansen, valtiotieteen tohtori Vesa Vihriälä ja professori Olof Åslund.

[2] Taloustutkimus haastatteli puhelimitse 101 henkilöä (ja joidenkin kysymysten osalta 85) ennalta valitusta 285 henkilön ryhmästä. Kyselyyn valitut henkilöt edustivat kuutta eri alaryhmää: poliitikot (ministeriön erityisavustajat ja kansanedustajat, pääasiassa valtiovarainvaliokunnassa ja talousvaliokunnassa toimivat; 20 vastaajaa), virkamiehet, jotka osallistuvat politiikkavalmisteluun (tutkimukseen liittyviä vastuita ja/tai keskeinen rooli politiikan valmistelussa, eduskunnan valiokuntien virkamiehet; 26 vastaajaa), akateemiset ja muut ministeriöiden ulkopuoliset ekonomistit (pois lukien kilpailevat laitokset ETLA, PT ja PTT; 23 vastaajaa), etujärjestöjen asiantuntijat (12 vastaajaa), toimittajat (14 vastaajaa) sekä muut (6 vastaajaa).

Liian laajalle levittäytymisen riskiä voi pienentää hankkimalla tutkimusta niistä organisaatioista, joihin on jo valmiiksi keskittynyt tiettyä tutkimusosaamista. Sitran kannalta tämä voisi tarkoittaa joko Sitraan tehtäviä, määräaikaisia tutkimusvierailuja tai Sitran rahoittamaa tutkimusta tutkijoiden ”kotiorganisaatioissa”. Sitran uudessa strategiassa ilmeisesti painottuu aiempaa enemmän tutkimustoiminnan rahoittaminen Sitran ulkopuolella. Yllä kuvatun erikoistumistarpeen valossa tämä vaikuttaa erittäin hyvältä linjaukselta.

Potentiaalisesti merkittävänäkin tutkimusrahoittajana Sitran kannattaisi panostaa rahoitustaan tutkimusinfrastruktuuriin. Ja lähinnä sellaiseen tutkimusinfrastruktuuriin, jota mahdollisimman moni tutkija voi edelleen jalostaa ilman että sen käyttö on muilta pois. Koska Sitran tulisi edistää vakaata ja tasapainoista kehitystä, talouden kasvua sekä kilpailukykyä, voimavarojen käytön tehostamista jne., erittäin hyödyllinen panostuskohde olisi suomalaisten rekisteritutkimusaineistojen käytön mahdollistaminen. Ainakin Tilastokeskuksen tutkijapalvelut ja Findata tuottavat sellaisia tutkimusaineistoja, joita hyödyntävät kaikki taloustieteen tutkimuslaitokset sekä suurin osa yliopistoista ja muista tutkimuslaitoksista. Näiden toimintojen rahoitus on osin epäoptimaalista.[3] Valtionhallintoon tehtävät leikkaukset todennäköisesti tekevät rekisteriaineistojen käytöstä entistä kalliimpaa ja vähentävät tutkimusmahdollisuuksia. Sitran rahoitus tässä yhteydessä sopisi nähdäksemme hyvin sen mandaattiin, johon kuuluu myös tutkimuksen kehittäminen.

Sitran toimintakertomuksessa mainitaan myös kokeilut. Kokeiluja on kahdenlaisia – on tutkimuksellisia kokeiluja, joita tehdään siksi, että saadaan selville se, tuottaako esimerkiksi jokin lakimuutos sellaisen tuloksen, mitä sillä tavoitellaan. Toinen kokeilun muoto on teknisempi ja näissä kokeiluissa lähinnä selvitetään, onko jokin asia hallinnollisesti mahdollinen tai rajattujen resurssien vuoksi sääntöjä muutetaan pikkuhiljaa ensiksi vapaaehtoisille. Ensi mainitut kokeilut on tärkeä suunnitella yhdessä sellaisten tutkijoiden kanssa, joilla löytyy aiempaa kokeilututkimuksen asiantuntemusta. Näin tutkimuksesta on mahdollista saada luotettavia tuloksia ja oppia toimenpiteen vaikutuksista. Esimerkiksi perustulo-, rekrytointituki- ja viisivuotiaiden eskarikokeilu on toteutettu tutkijoiden kanssa ja näin ollen tutkimustulosten yleistettävyys myös kokeilujen ulkopuolelle on otettu asianmukaisesti huomioon.

Sitran mandaattia leimaa tutkimustyön lisäksi tiiviimpi tarve viedä asioita käytäntöön asti. Teknisemmistä kokeiluista toimintakertomuksessa kerrotaan muun muassa Sitran rahoittamasta tekoälyn käytöstä jollakin sote-alueella. Vaikka kyseessä ei olekaan tutkimuspohjainen kokeilu, kuulostaa tekoälykouluttamiseen tai -kouluttautumisen mahdollistamiseen hyödylliseltä Sitran toiminnalta, koska siinä yhdistyvät tehokkuus, koulutus ja tulevaisuus. Tällaista toimintaa olisi varmaan hyödyllistä tukea huomattavasti laajemmalla skaalalla kuin vain yhdellä sote-alueella. Esimerkkien kautta toimimisella on luonnollisesti oma logiikkansa, mutta tärkeintä olisi saavuttaa tavoitteet. Siksi voi olla, että myös käytäntöä lähempänä oleviin projekteihin kannattaa lähteä suuremmalla skaalalla ja irtautua niistä nykyistä myöhemmin. Silloin pitäisi luonnollisesti keskittää tekeminen harvempiin projekteihin.

Tuulia Hakola-Uusitalo, ylijohtaja, VATT

[3] Rekisteriaineistojen yhdistäminen on varattu monopolioikeudella tietyissä asioissa Tilastokeskukselle ja toisissa Findatalle. Ainakin Tilastokeskuksen aineistojen myynti on tehtävä maksuperustelain mukaan ”liiketaloudellisin perustein”. Koko Suomen kansaa hyödyttävä julkishyödyke, jonka käyttö ei ole muilta pois, tulisi hinnoitella rajakustannusten mukaan, mutta tällä hetkellä laki ohjaa käyttämään monopolivoimaa.